Drie Machthebbenden

Overpeinzingen op en over het Huys ter Meer te Maarssen

Het lezen van een geschrift uit vroegere tijden wekt een geheel ander gevoel dan het genieten van een hedendaagsche penne- of schrijfmachinevrucht. Ontvang den brief van een vriend en gij zult u verheugen over den inhoud of u daarover bedroeven; gij zult u ergeren over dien brief of deze zal u interesseeren en behagen. Maar, hoe dan ook uw gevoelens zullen zijn, deze zullen niet de eigenaardige „bijtonen" hebben, die een vergeeld handschrift, stel een oude brief, gericht aan een uwer bet-overgrootvaders door een vriend van dezen, oproept.

Wat in dien brief staat is misschien heelemaal niet interessant maar u interesseert toch de combinatie van het vergeelde papier, de wijze, waarop de brief is gesloten geweest en geadresseerd; u interesseert het zegel, de inkt, de vorm der letters en de zwierige onderteekening.

Gij tracht u een beeld van den schrijver te vormen uit dien brief, gij tracht hem te reconstueeren, hem en zijn verhouding tot uwen bet-overgrootvader, wiens portret gij allang met belangstelling hebt bestudeerd. Wat zoudt gij gaarne weten wie en wat al uw voorouders geweest zijn, uw voorvaderen en -moederen.

Een beetje lastig te overzien tot het jaar, waarheen ik u straks wil meenemen, het jaar 1083, toen uw voorouders in de rechte lijn van den 24sten graad leefden; volgens mijn berekeningen, voor welker conclusie het mij zelf duizelt, moeten het er 16.777.216 geweest zijn. Rekent u maar zelf na: 2 ouders, 4 grootouders, 8 overgrootouders, 16 bet-overgrootouders, enz. Rekent u maar na tot het jaar 1080 met drie generaties per eeuw.

Ook het zien van oude schilderijen en prenten heeft iets eigenaardig bekoorlijks; iets weemoedigs ligt in het waarnemen van het product, waarvan de auteur sinds lang is geworden wat asch en wat stof.

Misschien omdat gij het bewijs voor oogen hebt, dat de geest, die schept, onvergankelijk is. Want waar die werd gevangen in materie-doek, verf, inkt, perkament, papier, blijft die waarneembaar voor in stof gekleede (be-lik-haamde) geesten.

Zoo ook kan de gevoelige voor zulke dingen niet onverschillig zijn voor de plaats, waar hij woont; de deels nog zichtbare, deels onzichtbaar geworden achtergrond van het verblijf der millioenen, die vóór hem zijn gegaan naar de ruimte, vanwaar niemand ooit teruggekomen is. Wie in het geval verkeert, dat hij op een plaats als ter Meer te Maarssen woont, kan met zijn geestesoog en -oor nog flauw de gezichten en geruchten van hetgeen vóór haast 900 jaren hier was ontwaren.

De „gevoelige" zeide ik. Want er zijn honderdduizenden, die stompzinnig de plaats van hun verblijf aanzien zooals die zich aan hun stoffelijke gezichtsapparaten voordoet.

Maar wie „oog" en „oor" heeft voor zoo iets; wie niet alleen maar bij het heden verwijlt; enfin wie lid is van het Oudheidkundig Genootschap „Niftarlake", hem kan de plaats zijner inwoning niet onverschillig zijn. En zoo woon en wandel ik dan op ter Meer te Maarssen rond als een wezen met vier dimensie's, immers als een bewoner niet alleen van plaats maar ook van tijd.

Zulke wezens zijn velen onzer sinds den „zondeval" geworden; hierdoor voelen dezen zich niet meer recht thuis in een driedimensionale wereld, zooals de Paradijsbewoners zich thuis gevoelden in het Paradijs.

Hierop ga ik niet verder in, want hetgeen noodig was om u in de ware stemming te brengen voor mijn eigenlijke onderwerp is nu gezegd.

Waarom ging een Ridder van der Meer, wiens naam Hemericus was, waarom ging die leenman van den Graaf van Holland en Zeeland Dirk, vijfde van dien naam (1061—1091) naar het Bisschoppelijk Stichtsche land en stichtte hij daar een sterkte bij wat nu Maarssen heet?

MEMENTO DIFFIDERE.

Fallit oberatus prædem, quem creditor urget, *Facit idem Sponsor, simulat quod nostra tabella.*

Wer ſich in böſe Bürgſchafft ſteckt,
Zwiſchen Hammer und Ambos legt
Sein Hand, und trawt dem ſtreich zu ſehr,
Der wirt deß lachen nimmermehr.

De oude prent, welks reproductie dit opstel versiert, geeft vermoedelijk wel het Slot ter Meer weer, maar dan zooals het was na de 16de eeuwsche verbouwing door Heere Steven van Zuilen van Nijeveld.

Vermoedelijk is het eerste kasteel (castellum is het verkleinwoord van het Latijnsche woord castrum en beteekent kleine versterkte plaats) een bouwwerk van geen grooten omvang geweest.

Bisschop van Utrecht was omstreeks 1080 Koenraad en deze was een vriend van den Duitschen keizer Hendrik IV. Zijn machtspositie was daardoor allicht grooter dan anders het geval zou zijn geweest en zeer waarschijnlijk heeft zijn verzoek, ondersteund door den Keizer, tot gevolg gehad, dat via den Graaf van Holland en Zeeland, Hemericus aangezocht werd een sterkte bij Utrecht te bouwen om de Bisschopsstad te beveiligen tegen aanvallen, langs de Vecht ondernomen door b.v. de Heeren van Abcoude of Woerden. Waarschijnlijk is de Heer van ter Meer voor den aandrang van zijn leenheer gezwicht en heeft hij aan diens „verzoek" voldaan.

Zeer tot het geluk van een zijner nakomelingen. Dat inderdaad dit oude verhaal waar is wordt bevestigd door het feit, dat de beschermheilige van ter Meer in Zeeland, Sint Pancratius, ook de beschermheilige van ter Meer in Utrecht werd.

Vermoedelijk bezoldigden de Ridders van der Meer een bezetting in het kasteeltje aan de Vecht en bleven zij zelven in Zeeland.

Tenminste een nazaat van Hemricus, Rogier van der Meer, Heer van Oost-Voirne en ter Meer in Zeelant was een der edelen, welke de partije hield van Jonkvrou Ada, dogter van Graeve Dierik den 7de tegen haren oom Willem, naderhand de eerste Graeve van Hollant en Zeelant van dien naam.

Die getrouwheit kostte hem zijn heerlijkheden Oost-Voirne en ter Meer in Zeelant, die geconfisqueert wierden en hij werd genoodzaakt zich op zijn slot ter Meere onder Maarssen te onthouden.

Dit moet dus geschied zijn omstreeks 1204 aangezien in dat jaar oom Willem graaf van Holland en Zeeland werd.

Het slot zal toen bewoonbaar zijn gemaakt voor de Heeren van ter Meer en vermoedelijk dateert ook uit dien tijd de kerk,

die echter in de 16de eeuw opnieuw werd opgebouwd op de oude grondslagen.

De tufsteenen toren is van oderen datum; deze is niet vernieuwd, wel gewijzigd en nog over van de kerk uit de 12e eeuw.

De reproductie, waarvan hierboven sprake was is naar een kopergravure van E. Kieser en komt voor in Meisner's Sciagaphia, uitgegeven in 1678, toen het afgebeelde kasteel al door de Franschen verwoest was.

De opschriften bij deze plaat zijn mij een raadsel.

Ik zou ze aldus willen vertalen:

„Gedenk te wantrouwen"; dus: „vertrouw niemand";

en het distichon aldus:

Hij, dien een schuldeischer plaagde nam mee de buit op zijn zwerftocht
En de borg deed precies dat wat hier staat op de plaat.

en het Duitsche versje aldus:

Wie ooit blijft borg voor 'n zaakje slecht,
Tusschen hamer en aanbeeld legt
Zijn hand en denkt: „men slaat mij niet"
Heeft heel zijn leven groot verdriet.

Het afgebeelde slot te Maarssen dan is — hoewel dat er niet bij staat en de geheele omgeving niet goed is thuis te brengen (waar is de Vecht?) vermoedelijk toch wel het kasteel ter Meer zooals het in 1527 door Heere Steven van Zuilen van Nijeveld is vertimmerd en hersteld.

Of het echter al of niet bedoeld kasteel is, is voor mijn opstel van niet zooveel belang. In ieder geval bevond zich toen op ter Meer een dergelijk, zwaar versterkt huis.

De machthebbende te Maarssen was toen de kasteelheer; hij had macht om af te persen maar ook om te beschermen. Dat het kasteel en de macht hebbende op dat kasteel nuttig en noodig waren in hun tijd is duidelijk, zij zouden er anders niet geweest zijn.

Vergelijk nu de afbeelding van dit sterke huis, dat echter onvoldoende was gebleken om het land te helpen verdedigen tegen den Franschman, met de tweede afbeelding, die van het

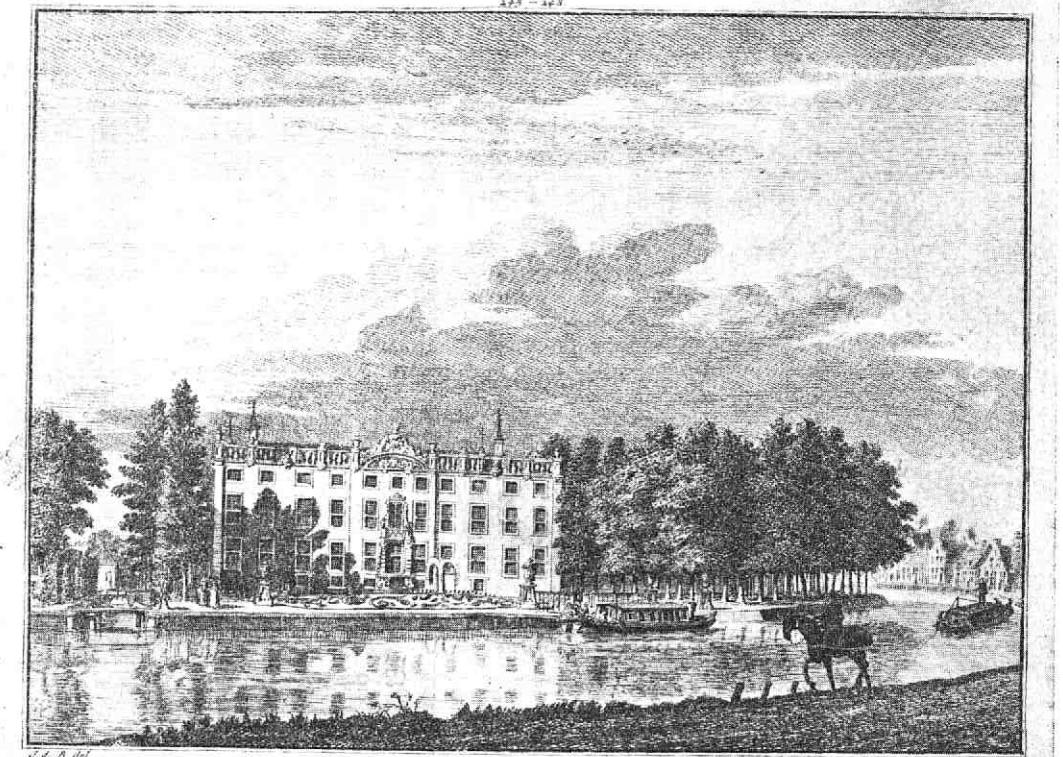

De RIDDER-HOFSTAD TER MEER.

statige maar toch zoo bekoorlijke ter Meer van de 18de eeuw, door Jan de Beier geteekend. Ook daar woonden machthebbenden en wel in de eerste helft der 18de eeuw baronnen uit het geslacht van Lockhorst.

Er bestaat een prachtige reeks afbeeldingen van het Huis en de dat Huis omringende buitenplaats, die bijna het geheele dorpsgedeelte van Maarssen, als het nu is, op den linkeroever van de Vecht gelegen, in beslag nam; vanaf de oude Vechtbrug tot halverwege den Binnenweg en zich uitstrekkende naar het Westen tot voorbij het tegenwoordige station en op een gedeelte tot zelfs dicht bij Maarssenbroek.

Deze afbeeldingen besaan uit 13 platen met twee gezichten op huis of plaats op iedere plaat. Onder één daarvan, voorstellende de geheele bezitting, in vogelvlucht bezien, staat geschreven:

Oud Adelijk Huys en Ridderschap ter Meer, toebehoorend den HoogEdel Geb. Heer Vincent Maximilaan baron van Lockhorst, Heere van ter Meer, Maarssen en beschreven in het Lid der Heeren Edelen der Ridderschappen 's Lands van Utrecht, Gecommitteerden Raad van Admiraliteit te Amsterdam &c, &c, &c.

De groote plaat, die naar deze overzichtskaart is vervaardigd, is indertijd door den schrijver van dit opstel namens een Commissie van Ingezetenen aan de Gemeente Maarssen aangeboden bij de opening van het nieuwe Gemeentehuis in het Huys ten Bosch, alwaar deze te zien is hangende in de hal van het Raadhuis.

Uit de 26 afbeeldingen, waarover ik sprak, blijkt eenerzijds de groote pracht van huis en hof, zich vertoonende in vijvers, fonteinen, grotten, kabinetten, prieelen, hagen, die als geschoren muren staan, beelden op consoles en in nissen, sierbanken, berceau's, tuinhuizen, kweekerijen. Anderzijds treft de eenvoud der stallen en van de equipage. En van het speeljacht, dat steeds weer getoond wordt als maximum van luxe, evenals de 4 forsche koetspaarden, steeds voor dezelfde koets.

Wij, die zoo gelukkig zijn geweest een herrijzenis te zien plaats vinden als van het Nijenrode van Splunter van Nijenrode en van het 18de eeuwsche Huys; wij, die de fraaie parken om het zoo prachtig en comfortabel ingerichte kasteel van den Heer M. Onnes van Nijenrode hebben mogen bewonderen,

herinneren ons nog de prachtige equipage, de snelle en fraaie auto's, de groote motorboot in haar fraaie boothuis en de heerlijke kunstverzamelingen in het huis (lest best). Ik hoop van harte, dat de Heer Onnes afbeeldingen heeft laten vervaardigen in den trant van die, welke Vincent Maximiliaan heeft laten maken; speciaal ook van het interieur van zijn kasteel en Ridderhofstad. Zijn schepping, die hem steeds tot groote eere zal blijven, verdient dit ten volle. Die eer behoeft hij aan niemand af te staan (Cedere nulli).

Maar keeren wij terug naar Maarssen.

Ook in de Ridderhofstad ter Meer woonde een machthebbende maar zijn macht was niet aan zijn woning gebonden en werd niet door zijn woning bepaald. Veeleer manifesteerde de eigenaar de macht, die hij bezat door geboorte en geld, kortom door zijn stand, in de praal van zijn verblijf.

Het kasteel van de ter Meere's was als de stekel van den cactus, die de plant hielp beschermen en waardoor de plant ontzien werd en gevreesd; de Ridderhofstad was als de bloem, die een rijk groeiende en schoone plant siert.

Steeds meer van zulke bloemen tooiden de boorden van de Vecht toen het land niet meer stekels als het oude ter Meer van noode had om zich tegen ruw geweld te beschermen.

Deze bloemen waren het bewijs van den bloei der Geunieerde Provinciën en droegen niet tot dier groei en bescherming bij.

Ofschoon..... Ofschoon..... Werd niet in de moestuinen dier buitenplaatsen de grondslag gelegd van onzen vaderlandschen tuinbouw? Werden daar niet in stallen en weiden edele paarden, siervogels en hoenders gefokt? Werd daar niet de kunst gediend in de zwierige zalen en de sierlijke salons en koepels? Ging vandaar uit niet de beschaving het geheele land door? Werd kunst, ambacht en litteratuur niet gesteund en ontwikkeld door de geestelijke en stoffelijke middelen der eigenaren, fijnproevers in een nog van ruwe kost levende gemeenschap?

Zij zijn er geweest de rijke lieden op hunne fraaie buitenplaatsen en zijn er nog en dus waren zij nuttig en noodig en zijn dat nog. Of zijn zij niet meer noodig en gewenscht? Verdwijnen de lusthoven aan de Vecht zooals reeds ter Meer als zoodanig verdwenen is?

De hemel geve, dat, als de structuur onzer maatschappij in

dien zin verandert meer van de oude schoonheid der buitenplaatsen bewaard blijve dan bij ter Meer het geval was. In dit opzicht kan het nog nuttig en waarschuwend werk verrichten, het oude ter Meer, dat toch eigenlijk de bakermat, de beschermer en beheerscher van Maarssen was.

Eigenaardig, dat ook in onze dagen opnieuw een machthebbende zich tot ter Meer aangetrokken gevoelde en daarop zijn woning bouwde.

Die derde machthebbende was ons, ons te vroeg ontvallen medelid Ir. Dr. Arent Roelof van Linge. Hij zocht het niet in het bouwen van een sterk kasteel of van een statig paleis om daarmede zijn macht te demonstreeren. Maar in zijn betrekkelijk eenvoudig huis „ter Meer", waarvan de afbeelding hierbij gaat als 3de illustratie, ontwierp hij de grootsche complexen zijner ideeën, wier verwezenlijking en verdiensten te beschrijven een deskundiger pen eischt dan de mijne.

Hij was het, die Maarssen zijn tweede brug gaf met een genereus gebaar, als wilde hij zeggen: jelui hebt iets anders noodig dan een ouderwetsche en lastige ophaalbrug met twee kleppen en een pontje, (al wordt het dan ook bediend door vrouw Klarenbeek), om contact te krijgen met den overkant. Hij, de man die handelsbruggen sloeg over zeeën en oceanen en die, waar hij ook kwam, bij arm en rijk, bij Europeanen of Amerikanen, een geziene en graag geziene persoonlijkheid was. Zijn vestiging te Maarssen was als de vrucht, die op stekel en bloem volgde.

Dat groote industrieën zich te Maarssen vestigden is voor een groot deel aan zijn voorbeeld te danken. Een zijner laatste daden diende de schoonheid van Maarssen door aan de Vecht een huis met eigen karakter te schenken en de buitenplaats, waarop dit staat te bewaren voor slooping en nivelleering.

En zoo heb ik u 3 machthebbenden, die ter Meer in verschillende tijden bewoonden, voor den geest geroepen.

Den historicus zal ik teleurgesteld hebben: veel nieuws heb ik niet gebracht. Maar als ik nu eens een paar paren oogen geopend heb voor datgene wat zij tot nu toe niet hadden gezien op ter Meer? Nu, dan ben *ik* tevreden..... men kan het niet iedereen naar den zin maken.

Mr. W. B. WESTERMANN.